

Prof. dr hab. Maciej Gutowski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Polska

ORCID: 0000-0002-3792-5088

maciej.gutowski@amu.edu.pl

Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP w praktyce sądowej*

Direct application of the Constitution of the Republic of Poland in judicial practice

Abstract: The article explores the issue of direct application of the Constitution of the Republic of Poland. The main emphasis is placed on the verification of how the mechanism of direct application of the Constitution has evolved over the last few years in the Polish jurisprudence. The analysis of direct application of the Constitution has been made on the basis of the recent jurisprudence of Polish and international courts and tribunals. At the same time two main thematic areas have been distinguished concerning respectively: the judicial system and the protection of constitutional freedoms and rights of a human being and a citizen. The first part of the article revolves around the issue of the change in the judicial system in the form given by the Act on the National Council of the Judiciary passed in 2017. That change contributed to a gradual increase in the interest of courts and tribunals in the mechanism of direct application of the Constitution in cases of institutional character, concerning such important issues in a democratic state of law as the independence of courts or the independence and impartiality of judges. The second part of the paper confronts the problem of direct application of the Constitution with using this institution in cases concerning the protection of constitutional freedoms and rights, relatively rarely identified in the jurisprudential practice. A remarkable example thereof is the

* Artykuł zawiera tezy referatu wygłoszonego na LXIV Zjeździe Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego, który odbył się 25–26 maja 2022 r. w Warszawie.

sparse judicial decisions of common and administrative courts in the scope of the issue at stake. Finally, the article concludes that over the last few years there was an increased, but not equal, level of interest in the direct application of the Constitution. At the same time, the question remains whether courts' relatively marginal approach to the direct application of the Constitution means that it is an institution constituting only an erudite argument used in connection with the direct subject matter of the case considered by the court.

Keywords: Constitution, pro-constitutional interpretation, application of the Constitution and the statutory law, direct application of the Constitution, presumption of constitutionality, interpretative guidelines, derogative competence, judicial system, the Supreme Court, the Constitutional Tribunal, constitutional rights and freedoms

Abstrakt: Artykuł podejmuje problematykę bezpośredniego stosowania przepisów Konstytucji RP. Główny nacisk został położony na weryfikację, w jaki sposób na przestrzeni ostatnich kilku lat kształtował się mechanizm stosowania Konstytucji RP w polskiej praktyce orzeczniczej. Analiza zagadnienia bezpośredniego stosowania Konstytucji RP została dokonana w oparciu o aktualne orzecznictwo sądów i trybunałów polskich oraz międzynarodowych, z jednoczesnym wyodrębnieniem dwóch głównych obszarów tematycznych dotyczących odpowiednio: ustroju sądownictwa oraz ochrony konstytucyjnych wolności i praw człowieka oraz obywatela. W pierwszej części artykułu rozważania oscylują wokół zagadnienia zmiany ustroju sądownictwa, w kształcie nadanym uchwaloną w 2017 r. ustawą o Krajowej Radzie Sądownictwa. Zmiana ta przyczyniła się do stopniowego wzrostu zainteresowania sądów i trybunałów mechanizmem bezpośredniego stosowania Konstytucji RP w sprawach o charakterze instytucjonalnym, dotyczących tak ważnych w demokratycznym państwie prawnym kwestii, jak niezależność sądów, czy niezawisłość i bezstronność sędziów. W drugiej części opracowania problematyka bezpośredniego stosowania Konstytucji RP została skonfrontowana ze stosunkowo rzadko identyfikowanym w praktyce orzeczniczej wykorzystywaniem tej instytucji w sprawach dotyczących ochrony konstytucyjnych wolności i praw człowieka oraz obywatela. Znaczącym tego przykładem jest niewielki dorobek orzeczniczy sądów powszechnych i administracyjnych w zakresie omawianego zagadnienia. Artykuł ten prowadzi do wniosku, że na przestrzeni ostatnich kilku lat dochodzi co prawda do wzmożonego, lecz nierównomiernego zainteresowania judykatury bezpośrednim stosowaniem Konstytucji RP. Jednocześnie aktualne

pozostaje pytanie, czy stosunkowo marginalne traktowanie bezpośredniego stosowania konstytucji przez sądy, nie sprzyja postrzeganiu tej instytucji jako stanowiącej tylko erudycyjny argument wykorzystywany w związku z bezpośrednim przedmiotem rozpoznawanej sprawy.

Słowa kluczowe: konstytucja, wykładnia prokonstytucyjna, współstosowanie konstytucji i ustaw, bezpośrednie stosowanie konstytucji, domniemanie konstytucyjności, dyrektywy interpretacyjne, kompetencja derogacyjna, system sądownictwa, Sąd Najwyższy, Trybunał Konstytucyjny, konstytucyjne prawa i wolności

1. Wprowadzenie

Bezpośrednie stosowanie konstytucji, nie w pełni precyzyjnie zwane też rozproszoną kontrolą konstytucyjności prawa, stało się w ostatnich latach zagadnieniem modnym i bardziej praktycznym niż do tej pory. Gdy rozpoczynaliśmy wspólne z P. Kardasem prace nad wydaną w 2017 r. książką pt. *Wykładnia i stosowanie prawa w procesie opartym na Konstytucji*¹ w doktrynie i orzecznictwie problem sądowych kompetencji w zakresie jego stosowania postrzegany był w kategoriach „czy”. Dziś można powiedzieć, że bezpośrednie stosowanie konstytucji widziane jest raczej w perspektywie „jak”.

Typowy w procesie sądowego stosowania prawa problem wzajemnej relacji przepisów rozstrzyga się przy pomocy reguł wykładni². W pierwszej kolejności

1 M. Gutowski, P. Kardas, *Wykładnia i stosowanie prawa w procesie opartym na Konstytucji*, C.H. Beck, Warszawa 2017, i n.

2 Z. Radwański, *Derywacyjna koncepcja wykładni polskiego prawa prywatnego a wykładnia prawa Unii Europejskiej* [w:] K. Weitz, J. Gudowski (red.), *Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, LexisNexis Polska, Warszawa 2011, s. 2501 i n.; Z. Radwański, M. Zieliński [w:] M. Safjan (red.), *Prawo cywilne – część ogólna*, System Prawa Prywatnego, t. 1., C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 427 i n.; J. Stelmach, *Współczesna filozofia interpretacji prawniczej*, Wydział Prawa i Administracji UJ, Kraków 1995, s. 13 i n.; M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, LexisNexis Polska, Warszawa 2012, s. 11 i n. Por. też J. Woleński, *Logiczne problemy wykładni prawa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” 1972, nr 56, s. 23 i n.; Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, PWN, Warszawa 1975, s. 238 i n.; K. Pleszka, *Wykładnia rozszerzająca*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 162 i n.; M. Zieliński, M. Zirk-Sadowski, *Klaryfika-*

reguł pierwszego stopnia: wykładni językowej, systemowej i funkcjonalnej, w drugiej, bardziej złożonych reguł drugiego stopnia opartych na regułach procedury, preferencji, inferencyjnych i kolizyjnych, w tym również na złożonych regułach wykładni konstytucji z aksjologicznie nasączonym mechanizmem wazeniowym³. Organem uprawnionym i zobowiązanym do ich pełnego stosowania jest rozpoznający sprawę sąd. Bezpośrednie stosowanie konstytucji polega najczęściej na określonym sposobie wykładni przepisów ustawowych wedle tzw. wykładni w zgodzie z konstytucją lub prokonstytucyjnej, rzadziej na współstosowaniu lub samoistnym stosowaniu norm konstytucyjnych, natomiast w szczególnych sytuacjach na odmowie stosowania przepisu, którego w drodze wykładni z konstytucją nie da się pogodzić. Prokonstytucyjna wykładnia to proces uzgadniania odpowiednich regulacji z konstytucją, nasączania ich konstytucyjną aksjologią, gwarancjami, zasadami. Jednocześnie taka wykładnia jest sposobem korygującego podejścia do prawa, zapewniającym realizację zasady pierwszeństwa konstytucji.

Rozstrzygnięcie przez sąd z zastosowaniem reguł walidacyjnych, prowadzący do pominięcia sprzecznego z konstytucją przepisu ustawy jest przedmiotem znaczących kontrowersji. Spór co do dopuszczalności stosowania tego mechanizmu przez sądy powszechne sięga jeszcze lat 90-tych, gdy pojawiła się aprobująca tę formę bezpośredniego stosowania konstytucji linia orzecznicza Sądu Najwyższego i sądów administracyjnych, kwestionowana przez ówczesny TK. Choć spór pozostał nie w pełni rozwiązany, wydaje się, że mechanizm walidacyjny trudno dziś kwestionować co do zasady, tym bardziej, że w art. 8 Konstytucji RP wskazano wprost, że przepisy konstytucji stosuje się bezpośrednio, chyba że ona sama stanowi inaczej. W art. 193 Konstytucji RP jedynie wspomniano o możliwości wystąpienia z pytaniem prawnym co do zgodności z nią przepisu prawa, co sugeruje, że jest to raczej uprawnienie sądu, niż jego obowiązek⁴. Trzeba jednak przyznać, że precyzyjnych kryteriów nie wypracowano w orzecznictwie

cyjność i derywacyjność w integrowaniu polskich teorii wykładni prawa, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2011, nr 2, s. 99 i n.; M. Zirk-Sadowski, *Wykładnia prawa a wspólnoty sędziów*, [w:] A. Choduń, S. Czepita (red.) *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*, Wydawnictwo Naukowe UŚ, Szczecin 2010, s. 69–90; Zob. stanowisko Z. Tobora, *W poszukiwaniu intencji prawodawcy*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 20 i n.; A. Grabowskiego, *Clara non sunt interpretanda vs. omnia sunt interpretanda. A Never-ending Controversy in Polish Legal Theory*, „Revija za ustavno teorijo in filozfijo prava” 2015, s. 67–97, <https://doi.org/10.4000/revus.3326>.

3 Por. M. Gutowski, P. Kardas, *Wykładnia...*, s. 230 i n. oraz tam powołana literatura.

4 Por. postanowienie NSA z 23 lipca 2010 r., I OZ 559/10, LEX 694365; wyrok SN z 29 lutego 2008 r., II CSK 463/07, LEX 463366; postanowienie SN z 18 marca 2010 r., IV KZ 8/10, LEX 843937; postanowienie SA w Białymstoku z 8 lutego 2011 r., II AKz 26/11 (niepubl.).

do dziś. Pogodzenie pozycji konstytucyjnej TK z sądowym stosowaniem konstytucji zwięźle wyjaśnił Sąd Najwyższy w wyroku z 25 lipca 2003 r., w którym wskazał, że: „Odmowa zastosowania przepisu w sprawie ma takie znaczenie, że sąd, stwierdziwszy «niekonstytucyjność» danego przepisu uwzględnia ten fakt przy orzekaniu o indywidualnym stosunku w rozpoznawanej sprawie, a jego pogląd nie jest wiążący dla innych sądów orzekających w analogicznych sprawach. To uprawnienie sądu nie uchybia kompetencji Trybunału Konstytucyjnego, którego orzeczenie jest powszechnie obowiązujące i ostateczne (art. 188 pkt 1 Konstytucji RP)”⁵.

W książce *Wykładnia i stosowanie prawa w procesie opartym na Konstytucji* przeanalizowaliśmy około tysiąca orzeczeń sądów powszechnych, administracyjnych, SN i NSA, w których dokonywano wykładni prokonstytucyjnej lub innych form stosowania konstytucji, w tym nawet rozstrzygnięć o charakterze walidacyjnym, z pominięciem niekonstytucyjnego przepisu ustawy. Staraliśmy się wskazać granice i przesłanki tych ostatnich rozstrzygnięć, formułując roboczo ich mechanizm (test) w sposób następujący: w toku stosowania prawa w indywidualnej sprawie sąd powszechny lub administracyjny, może odmówić zastosowania niezgodnej z Konstytucją RP normy indywidualnej i konkretnej wyinterpretowanej z przepisu ustawy na podstawie reguły *lex superior derogat legi inferiori* i rozstrzygnąć sprawę, bezpośrednio stosując normę wyinterpretowaną z Konstytucji RP lub stosując alternatywną, możliwą do zastosowania normę ustawową, gdyby sąd doszedł do przekonania, że (koniunkcyjnie):

- 1) stosując sprzeczną z Konstytucją RP ustawową normę indywidualną i konkretną,
- 2) będzie musiał wydać orzeczenie niesprawiedliwe i naruszające konstytucyjne gwarancje,
- 3) zarazem norma konstytucyjna jest precyzyjna w stopniu umożliwiającym jej bezpośrednie zastosowanie jako samoistnej podstawy rozstrzygnięcia lub istnieje alternatywna, możliwa do zastosowania i zgodna z konstytucją norma ustawowa, a jednocześnie,
- 4) sąd nie dysponuje w danym przypadku możliwością rozstrzygnięcia kolizji:
 - a) ani opierając się na regule przewidzianej w art. 91 ust. 2 lub 3 Konstytucji RP, z uwagi na sprzeczność tej normy z ratyfikowaną umową międzynarodową lub z prawem unijnym,
 - b) ani opierając się na możliwości uzgodnienia normy ustawowej z Konstytucją z zastosowaniem wykładni prokonstytucyjnej lub mechanizmu

5 Wyrok SN z 23 lipca 2003 r., V CK 47/02, LEX 157312.

współstosowania normy konstytucji oraz prokonstytucyjnie wyłożonej normy ustawy.

Zastosowanie reguły walidacyjnej *lex superior derogat legi inferiori*, czyli reguły opartej na nadrzędności norm konstytucyjnych (art. 8 ust. 1 Konstytucji RP) jest wyjątkowe. Zwykle łączy się ono z podobnymi regułami walidacyjnymi zawartymi w art. 91 ust. 2 lub 3 Konstytucji RP po pierwsze z uwagi na częste podobieństwo regulacji, po drugie z uwagi choćby na fakt, że stosowanie konstytucyjnych reguł walidacyjnych jest w istocie stosowaniem Konstytucji RP. Kluczową przesłanką rozstrzygnięcia walidacyjnego opartego na pominięciu niezgodnego z Konstytucją RP przepisu ustawy jest ocena, czy rozstrzygnięcie na jego podstawie prowadziłoby do niesłuszných i nieakceptowanych z perspektywy konstytucyjnej rezultatów dla obywatela. W toku dokonywania oceny należy wziąć pod uwagę kryteria uzasadniające ewentualne wystąpienie do TK:

- 1) istnienie orzeczeń TK rozstrzygających identyczne lub podobne relacje zgodności rozwiązań ustawowych z konstytucją;
- 2) istnienie orzeczeń SN i innych sądów, ETPC lub TSUE rozstrzygających identyczne lub podobne relacje zgodności rozwiązań ustawowych z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub z prawem unijnym;
- 3) istnienie orzecznictwa sądów powszechnych i administracyjnych, zwłaszcza SN lub NSA dotyczących rozstrzygnięć w podobnych sprawach za pomocą mechanizmów bezpośredniego stosowania Konstytucji RP;
- 4) stopień oczywistości relacji sprzeczności przepisu ustawowego z przepisem konstytucyjnym;
- 5) wpływ sprzeczności przepisu ustawowego z regulacją konstytucyjną na aspekt sprawiedliwościowy indywidualnego rozstrzygnięcia;
- 6) realny czas potrzebny do uzyskania odpowiedzi na pytanie ze strony TK oraz przewidywaną przydatność tej odpowiedzi w zestawieniu z możliwością samodzielnego rozstrzygnięcia problemu konstytucyjnego przez sąd orzekający. Ocena wedle tych kryteriów potrzebna jest jedynie w przypadku rozstrzygnięcia walidacyjnego⁶. Dla osiągnięcia

6 Wyrok SA w Poznaniu z 15 kwietnia 2003 r., I ACa 178/03, LEX 1362658 „Podzielając pogląd, że nie jest rzeczą sądu powszechnego orzekać o utracie mocy przepisów ustawowych, należy zwrócić uwagę na różnicę między derogacją przepisów ustawowych dokonywaną przez Trybunał Konstytucyjny a odmową zastosowania przez sąd powszechny przepisu ustawy sprzecznego z Konstytucją. Trzeba także zauważyć, że pogląd o obowiązku zwracania się w tym przypadku z pytaniem prawnym do Trybunału Konstytucyjnego jest sprzeczny z jednoznaczłą treścią art. 193 Konstytucji. Stanowi on,

systemowo spójnego i zgodnego z Konstytucją RP rezultatu, zwykle

bowiem, że „sąd może” przedstawić Trybunałowi pytanie prawne. Gdyby ustrojodawca zamierzał wyłączyć możliwość odmowy stosowania przez sąd ustawy sprzecznej z Konstytucją, to powinien w odniesieniu do niezgodności tych dwóch źródeł prawa użyć zwrotu „sąd przedstawia” pytanie prawne. Z przepisów stanowiących, iż Konstytucja jest najwyższym prawem stosowanym bezpośrednio (chyba, że stanowi ono inaczej), podległości sędziów tylko Konstytucji i ustawom (art. 178 ust. 1 Konstytucji) oraz z braku obowiązku sądu zwracania się do Trybunału z pytaniem prawnym wynika, iż sąd może – stosując zasadę *lex superior derogat legi inferiori* – odmówić stosowania ustawy sprzecznej z Konstytucją. Zdaniem Sądu Apelacyjnego rzeczywiście w przypadku, gdy istnieją wątpliwości, co do zgodności przepisu ustawy z Konstytucją sąd powszechny winien wystąpić z takim zapytaniem. Sama bowiem instytucja zapytania prawnego – mimo że w Konstytucji tego nie wyartykułowano wprost – zakłada istnienie wątpliwości gdyż pyta ten, który nie wie. Odmiennej jednak sytuacja zachodzi, gdy przepis ustawy mający znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy jest w sposób oczywisty niekonstytucyjny. Gdy sąd dojdzie do przekonania, że przepis ustawy Konstytucję narusza, a stwierdzenie to rysuje się mu jako oczywiste powinien wówczas odstąpić od zastosowania niekonstytucyjnego przepisu. Nie może on, bowiem stosować ustawy sprzecznej z Konstytucją. Wybór postępowania należy do sądu, a jego prawidłowość – w przypadku odmowy stosowania ustawy – podlega kontroli instancyjnej. Takie rozstrzygnięcie sądu ma oczywiście zupełnie inny walor niż orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego stwierdzające niezgodność danego przepisu z Konstytucją, bowiem uczynione jest jedynie na użytek rozpoznawanej właśnie sprawy. Odmowa zastosowania ustawy przez sąd nie narusza też konstytucyjnych kompetencji TK (art. 188 pkt 1) do pozbawienia jej mocy. Przedmiotem orzekania sądu jest bowiem indywidualny stosunek społeczny, a Trybunał orzeka o prawie. Wykonując władzę sądowniczą (art. 10 ust. 2 Konstytucji) sąd sprawuje wymiar sprawiedliwości (art. 175 ust. 1 Konstytucji), zaś Trybunał, orzekając o zgodności ustaw z Konstytucją, wykonuje bardziej władzę ustawodawczą – ustawodawcy negatywnego – niż sądowniczą (mimo że art. 10 ust. 2 Konstytucji zalicza go do władzy sądowniczej). Fakt, iż przepis art. 20 ustawy z dnia 16 grudnia 1972 r. o świadczeniach przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową (Dz.U. 1972 Nr 53, poz. 342 ze zm.), ograniczający – a w określonych sytuacjach wyłączający – możliwość dochodzenia przez poszkodowanego żołnierza, na zasadach prawa cywilnego, odszkodowania lub zadośćuczynienia za szkodę z tytułu wypadku lub choroby pozostających w związku ze służbą wojskową, jest sprzeczny z Konstytucją jest nie tylko oczywisty, ale był już także wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2000 r. III CKN 1089/00 (OSNC 2001/3/37). Pozostaje on w szczególności w sprzeczności z art. 2, 32 i 77 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Należy bowiem wskazać, że art. 2 proklamuje, iż Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej, art. 32 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji zapewnia wszystkim równość wobec prawa, a art. 77 ust. 2 zakazuje zamykać obywatelom drogę sądową dochodzenia naruszonych wolności lub praw. Z kolei art. 77 ust. 1 gwarantuje każdemu prawo do wynagrodzenia szkody, jaka została wyrządzona przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej”.

wystarczające jest odwołanie się do dopuszczalnych reguł systemowych i funkcjonalnych z uwzględnieniem niekwestionowanej prokonstytucyjnej wykładni, współstosowania lub samoistnego stosowania norm konstytucyjnych. Użycie tych form stosowania konstytucji to przedmiot uprawnienia i obowiązku sądu, którego realizacja może podlegać kontroli na podstawie ustawy procesowej, w razie zaniechania zastosowania tego mechanizmu wykładniczego. Niestety, wyraźne przesłanki stosowania omawianego mechanizmu walidacyjnego nie zostały w orzecznictwie ani doktrynie opracowane. Mam świadomość, że zaproponowany w 2017 r. i przywołany powyżej „test” jest uproszczony i nieostry. Jego zadaniem, chyba jednak nie w pełni zrealizowanym, było raczej wywołanie dyskusji lepiej znających problematykę konstytucyjną i zainspirowanie do orzeczniczego lub doktrynalnego wypracowania testu. Analiza orzeczeń wydanych po opublikowaniu projektu „testu” niestety nie pozwala stwierdzić, by taki test został judykacyjnie wypracowany. Być może jest tak po części dlatego, że to nie część „obywatelska” konstytucji była wiodącą inspiracją działalności orzeczniczej, lecz część ustrojowa, do tej pory w niewielkim zakresie wypełniana orzeczeniami sądów.

2. Orzecznictwo sądów w kwestiach ustrojowych

2.1. Wyrok TSUE w sprawie A.K. – klucz do późniejszych analiz

Wyrok TS w sprawie A.K.⁷ przy pierwszym spojrzeniu mógł wydawać się nieco pytyjski i w pierwszej chwili rzeczywiste znaczenie tego orzeczenia nie zostało w pełni docenione. Interpretując art. 47 Karty praw podstawowych UE⁸ i art. 9 ust. 1 dyrektywy Rady 2000/78/WE⁹ Trybunał przesądził, że spory dotyczące stosowania prawa Unii mogą być rozstrzygane jedynie przez niezależne i bezstronne sądy oraz że samo powoływanie przez Prezydenta RP sędziów nie ograniczałoby niezawisłości, gdyby przedstawiający kandydatów KRS był organem wystarczająco niezależnym od władzy ustawodawczej, wykonawczej i Prezydenta RP. Trybunał Sprawiedliwości zakwestionował cechy charakteryzujące Izbę Dyscyplinarną Sądu Najwyższego (ID SN):

7 Wyrok TS z 19 listopada 2019 r., C-585/18, C-624/18 i C-625/18, A.K. i in., EU:C:2019:982.

8 Karta praw podstawowych UE, Dz.U. C 303 z 14.12.2007, s. 1.

9 Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, Dz.Urz. UE L 303 z 2.12.2000 r., s. 16–22; Dz.Urz. polskie wydanie specjalne rozdz. 5, t. 4, s. 79–85.

- 1) wyłączność orzekania w sprawach przejścia w stan spoczynku,
- 2) obsadzenie wyłącznie przez nowo powołanych sędziów,
- 3) szczególną autonomię w ramach SN jako swoistego sądu w sądzie.

Zakwestionował ponadto cechy charakteryzujące Krajową Radę Sądownictwa, ukształtowaną w trybie określonym przepisami ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw¹⁰ (dalej jako neo-KRS), do których zaliczył:

- 1) zakres jej niezależności od władzy ustawodawczej wykonawczej i Prezydenta RP (aspekty zarówno faktyczne, jak i prawne),
- 2) zakres kontroli sądowej w zakresie uchwał KRS (ta wszakże została ograniczona, co stało się przedmiotem późniejszego wyroku TSUE w sprawie *A.B. i in.*¹¹),
- 3) okoliczności wyboru członków KRS,
- 4) w jaki sposób KRS wypełnia zadanie stania na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Trybunał zaakcentował również, że o ile każde z tych kryteriów z osobna nie musi podawać w wątpliwość niezawisłości danego organu (ID SN lub neo-KRS), to jednak współwystępowanie czynników wyżej opisanych może stanowić podstawę stanowczych ocen w przedmiocie braku niezależności i niezawisłości.

2.2. Problem kadłubowego Trybunału Konstytucyjnego

W wyroku z 24 października 2017 r., K 1/17, Trybunał Konstytucyjny podjął próbę uzdrowienia statusu osób wybranych i zaprzysiężonych przez Prezydenta RP na miejsca już obsadzone zgodnie z Konstytucją RP (chodziło o M. Muszyńskiego, H. Ciocha i L. Morawskiego). W tym kontekście należy przypomnieć, że w wyroku z 3 grudnia 2015 r., K 34/15, i z 9 grudnia 2015 r., K 5/15, TK potwierdził prawidłowość obsadzenia trzech stanowisk sędziów TK przez Sejm VII kadencji (8 października 2015 r.) oraz potwierdził konstytucyjny obowiązek Prezydenta RP do niezwłocznego odebrania ślubowania od prawidłowo wybranych sędziów Trybunału Konstytucyjnego. Identyczne stanowisko zajął SN w postanowieniu z 16 września 2021 r., I KZ 29/21, gdy pominął orzeczenie TK kwestionujące konstytucyjność uchwały trzech Izb SN z 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/2020, uznając, że do wydania tego orzeczenia doszło z udziałem

10 Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2018, poz. 3.

11 Wyrok TS z 2 marca 2021 r., C-824/18, *A.B. i in.*, EU:C:2021:153.

dwóch tzw. dublerów: M. Muszyńskiego oraz J. Wyrembaka (powołanego na miejsce zmarłego H. Ciocha), a nadto przyjmując, że TK podjął w istocie próbę zablokowania wykonania wyroku TS w sprawie A.K.¹²:

Sąd Najwyższy w obecnym składzie – będąc związany wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego w sprawie K 34/15 (oraz wskazanymi orzeczeniami w sprawach K 35/15 i U 8/15) – musi stwierdzić, że wybór trzech osób, tj. M. Muszyńskiego, L. Morawskiego oraz H. Ciocha był przeprowadzony z naruszeniem Konstytucji RP, a zatem, każdorazowo skład orzekający Trybunału z ich udziałem oraz z udziałem osób, które powołane zostały na miejsca zmarłych L. Morawskiego i H. Ciocha, obarczony jest bardzo istotną wadą w postaci naruszenia art. 194 ust. 1 Konstytucji RP.

Powyższe stanowiska TK (K 34/15 i K 35/15) i Sądu Najwyższego (I KZ 29/21) dopełnił Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu uznając w sprawie *Xero Flor*¹³, że Trybunał Konstytucyjny z udziałem osoby wybranej na zajęte już miejsce w TK nie jest sądem powołanym „zgodnie z ustawą” w rozumieniu art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Dopełnieniem powyższego orzecznictwa krajowego jest również wyrok TS w sprawie *PM i in.*¹⁴, w którym orzeczono, że zasada pierwszeństwa prawa Unii zakazuje sądom krajowym stosowania orzeczeń krajowych trybunałów konstytucyjnych, sprzecznych z prawem UE.

2.3. Problem kadłubowego Sądu Najwyższego

Uchwała składu połączonych trzech Izb SN: Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2020 r.¹⁵ to wyrok wydany w zasadzie przez pełny skład SN, wyjąwszy sędziów powołanych w sposób, który uchwała poddaje analizie. Odnosząc się do prawnego znaczenia powołania sędziów na wnioski tzw. neo-KRS, SN stwierdził, że udział tak powołanego sędziego w składzie orzekającym Sądu Najwyższego powoduje, iż mamy do czynienia – w postępowaniu karnym – z „nienależytą obsadą sądu

12 Wyrok TS z 19 listopada 2019 r., C-585/18, C-624/18 i C-625/18, *A.K. i in.*, EU:C:2019:982.

13 Wyrok ETPC z 7 maja 2021 r., 4907/18, *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. p. Polsce*, HUDOC.

14 Wyrok TS z 21 grudnia 2021 r., C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 i C-840/19, *PM i in.*, EU:C:2021:1034.

15 Uchwała SN z 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20, LEX 2770251.

w rozumieniu art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k.; zaś – w postępowaniu cywilnym – „ze sprzecznością składu sądu z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 KPC”. SN uznał, że w przypadku powołanych na wniosek neo-KRS sędziów sądów powszechnych udział w składzie orzekającym sędziego powołanego na wniosek neo-KRS skutkuje wadliwością składu jedynie, gdy „wadliwość procesu powołania prowadzi w konkretnych okolicznościach do naruszenia standardu niezawisłości i bezstronności w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP; art. 47 Karty praw podstawowych oraz art. 6 EKPCz”. Wskazując generalnie na wadliwość powołania sędziów na wniosek neo-KRS, SN zastosował dwa mechanizmy stabilizujące z perspektywy pewności orzecznictwa i bezpieczeństwa prawnego. Po pierwsze, w odniesieniu do sędziów sądów powszechnych i wojskowych SN wprowadził dodatkowy warunek polegający na konieczności oceny znaczenia wadliwości procesu powołania sędziego dla naruszenia standardu niezawisłości i bezstronności w konkretnej sprawie, co w świetle dotychczasowej praktyki orzeczniczej może być trudne lub nawet niemożliwe do wykazania. Po wtóre – w odniesieniu do sędziów sądów powszechnych i sędziów SN – Sąd Najwyższy zaproponował mechanizm prowadzący do wyłączenia możliwości powoływania się na przesłankę wadliwości składu w przypadku sędziów powołanych na wniosek neo-KRS w odniesieniu do orzeczeń wydanych w składach z udziałem takich sędziów przed podjęciem uchwały SN, a w przypadku postępowań prowadzonych na podstawie k.p.k. także do orzeczeń wydanych w dniu 23 stycznia 2020 r. Zarazem w odrębnym punkcie uchwały, SN stwierdził, że żaden z mechanizmów stabilizujących nie odnosi się do orzeczeń Izby Dyscyplinarnej, bez względu na datę ich wydania. Istotny wydaje się tu brak możliwości kontroli orzeczeń Izby Dyscyplinarnej oraz niespełnianie przez tę Izbę standardu unijnego i konstytucyjnego.

Cytowana uchwała SN była następnie przedmiotem orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego¹⁶, który stwierdził jej niezgodność z Konstytucją RP, TUE oraz EKPC. Rozstrzygnięcie to zostało poddane krytyce w orzecznictwie¹⁷, m.in. z uwagi na fakt, że będąca przedmiotem kontroli uchwała SN z 23 stycznia 2020 r. nie zawierała norm generalnych i abstrakcyjnych, nie mogła zatem być traktowana jako przepis prawa oraz, że TK podjął w istocie próbę zablokowania wykonania wyroku TS w sprawie A.K. oraz zablokowania mechanizmu wykładania art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. oraz art. 379 pkt 4 k.p.c. w sposób zgodny z uchwałą z 23 stycznia 2020 r.

16 Wyrok TK z 20 kwietnia 2020 r., U 2/20, LEX 2942998.

17 Por. np. postanowienie SN z 16 września 2021 r., I KZ 29/21, LEX 3352539.

Kierunek zapoczątkowany uchwałą trzech Izb SN z 23 stycznia 2020 r., nie został przełamany powyższym orzeczeniem TK. W szczególności warto wskazać dwa postanowienia SN z 16 września¹⁸ oraz 29 września 2021 r.¹⁹ W postanowieniu z 16 września 2021 r. SN stwierdził, że przekonywująca jest argumentacja zaprezentowana w wyroku ETPC w sprawie *Reczkowicz p. Polsce*²⁰, gdyż w sposób jednoznaczny dowodzi, iż

z uwagi na udział w procesie powoływania w Polsce sędziów takiego organu, jakim jest Krajowa Rada Sądownictwa, w składzie ukształtowanym nowelą z 2017 r. (w efekcie czego organ ten nie jest niezależny od władzy wykonawczej i ustawodawczej) – osoba powołana na urząd sędziego orzekając w określonej sprawie nie stanowi niezależnego i bezstronnego sądu ustanowionego ustawą w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC²¹.

W kolejnym wyroku TK z 10 marca 2022 r.²² uznano, że art. 6 EKPC jest niezgodny z Konstytucją RP w zakresie, w jakim

upoważnia ETPC lub sądy krajowe do dokonywania oceny zgodności z konstytucją i konwencją ustaw dotyczących ustroju sądownictwa, właściwości sądów oraz ustawy określającej ustrój, tryb pracy i sposób wyboru członków Krajowej Rady Sądownictwa.

W przedstawionym przez sprawozdawcę M. Muszyńskiego uzasadnieniu wskazano nadto, że ten przepis jest niezgodny z konstytucją w zakresie, w jakim „przy ocenie spełnienia warunku sądu ustanowionego ustawą dopuszcza pomijanie przez ETPC lub sądy krajowe przepisów konstytucji, ustaw oraz wyroków polskiego TK”²³. Wskazano też, że ocena prawidłowości i legalności orzeczeń polskiego Trybunału Konstytucyjnego narusza ustrojową pozycję TK wyznaczoną Konstytucją RP oraz konstytucyjną zasadę ostateczności i powszechnego charakteru wyroków TK. Obrazu dopełnia wcześniejszy wyrok TK z 24 listopada 2021 r.²⁴, w którym stwierdzono, że art. 6 ust. 1 zd. 1 EKPC jest

18 Tamże.

19 Postanowienie SN z 29 września 2021 r., V KZ 47/21, LEX 3230203.

20 Wyrok ETPC z 22 lipca 2021 r., 43477/19, *Reczkowicz p. Polsce*, HUDOC.

21 Postanowienie SN z 16 września 2021 r., I KZ 29/21.

22 Wyrok TK z 10 marca 2022 r., K 7/21, LEX 3318324.

23 Tamże.

24 Wyrok TK z 24 listopada 2021 r., K 6/21, LEX 3259464.

niezgodny z Konstytucją RP w zakresie, w jakim pojęciem „sąd” obejmuje Trybunał Konstytucyjny. Wyrażna intencja wyłączenia polskiego TK spod obowiązku respektowania orzeczeń ETPC oraz spod przesądzonej orzecznictwo wadliwości „dublerskich składów” oznacza, że po raz kolejny naruszono zasadę *nemo iudex in causa sua*²⁵.

2.4. Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy – Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (rozpatrując sprawy, w których postanowieniem z 30 sierpnia 2018 roku²⁶ wystąpił z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym), orzekł w wyroku z 5 grudnia 2019 r.²⁷, oraz w postanowieniach z 15 stycznia 2020 r., że Izba Dyscyplinarna, z uwagi na okoliczności jej utworzenia, zakres uprawnień, skład oraz udział w jej powołaniu neo-KRS, nie może być uznana za sąd ani w rozumieniu prawa Unii, ani prawa polskiego.

Postanowieniem TS z 8 kwietnia 2020 r.²⁸ Polska została zobowiązana do natychmiastowego zawieszenia stosowania przepisów krajowych dotyczących właściwości Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego w sprawach dyscyplinarnych sędziów. Następnie, postanowieniem wiceprezesa TS z 14 lipca 2021 r.²⁹ Polska została zobowiązana do natychmiastowego zawieszenia stosowania przepisów krajowych odnoszących się w szczególności do uprawnień Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego. W wyroku TS z 15 lipca 2021 r.³⁰ przesądzono niezgodność statusu ID SN z TUE i TFUE. Wskazano, że w świetle wiążącego RP prawa Unii Europejskiej Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego została powołana z rażącym naruszeniem Traktatu o Unii Europejskiej oraz Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Niezgodność statusu ID SN z EKPC stwierdził ETPC wyroku z 22 lipca 2020 r., uznając naruszenie w przypadku postępowań toczących się przed ID SN konwencyjnej gwarancji rzetelnego procesu przed niezawisłym sądem. W tych judykatach zakwestionowano wedle reguł obowiązujących w UE konstrukcję, mechanizm i skład ID SN oraz

25 Por. wcześniej wyrok TK z 24 października 2017 r., K 1/17, LEX 2378277, w którym TK również naruszył tę zasadę; oraz składy SN uznane za wadliwe przez TS i ETPC: postanowienie z 21 listopada 2019 r., II CO 108/19, LEX 2745534.

26 Postanowienia SN z 30 sierpnia 2018 r., III PO 7/18, LEX 2542293.

27 Wyrok SN z 5 grudnia 2019 r., III PO 7/18, LEX 2746893.

28 Postanowienie TS z 8 kwietnia 2020 r., C-791/19 R, *Komisja p. Polsce*, EU:C:2020:277.

29 Postanowienie wiceprezesa TS z 14 lipca 2021 r., C-204/21 R, *Komisja p. Polsce*, EU:C:2021:593.

30 Wyrok TS z 15 lipca 2021 r., C-791/19, *Komisja p. Polsce*, EU:C:2021:596.

cały system odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów, jako niegwarantujący poszanowania sędziowskiej niezawisłości, prawa do obrony, umożliwiający polityczną ingerencję i naciski.

2.5. „Neosędziowie” sądów powszechnych

W uchwale SN z 5 kwietnia 2022 r.³¹ przedstawiono natomiast ocenę co do sprzeczności składu sądu z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. Gdy w składzie sądu bierze udział osoba powołana po 23 stycznia 2020 r. na urząd sędziego w sądzie powszechnym na wniosek neo-KRS, SN wymaga prowadzenia ustaleń według kryteriów określonych w uzasadnieniu uchwały składu połączonych Izb: Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2020 r.³², czy wadliwość procesu powoływania prowadzi, w konkretnych okolicznościach, do naruszenia standardu niezawisłości i bezstronności w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, art. 47 KPP oraz art. 6 ust. 1 EKPC.

Z kolei SO w Krakowie³³ w postanowieniu o oddaleniu wniosku o nadanie klauzuli wykonalności wyrokowi SA w Krakowie wskazał, że wyrok ten został wydany w składzie nieznanym ustawie, a to z tego powodu, że w składzie tym zasiadała osoba powołana na wniosek neo-KRS. SO stwierdził, że nie jest to wyrok, ale „czynność określana jako wyrok SA w Krakowie”. Postępowanie klauzulowe jest postępowaniem bardzo specyficznym, gdzie po stronie sądu występuje bardzo wąski zakres badania. I choć formalnie nie ma przeszkód, żeby w jego ramach badać, czy mamy do czynienia z wyrokiem czy nie, to sięgając po konstrukcję *sententia non existens*, sąd zastosował konstrukcję znacznie dalej idącą niż uchwała trzech izb Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2020 r. Jeśli jednak wada orzeczenia wynikająca z braku konstytucyjnych, konwencyjnych i unijnych cech sądu powinna mieć znaczenie, to jednak konstrukcja *sententia non existens* oznaczałaby, że każdy i w każdych okolicznościach może zignorować każde rozstrzygnięcie wydane z udziałem osoby, której status jako sędziego budzi wątpliwości. To wydaje się zdecydowanie zbyt daleko idące.

31 Uchwała SN z 5 kwietnia 2022 r., III PZP 1/22, LEX 3329817.

32 Uchwała składu połączonych Izb SN: Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych SN z 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20, LEX 2784794.

33 Postanowienie SO w Krakowie z 21.10.2021 r., I C 2121/15, LEX 3329445.

2.6. Linia orzecznicza NSA³⁴ a koncepcja „czarodziejskiej różdżki” Prezydenta w wyroku NSA z 4 listopada 2021 r.

Koncepcja orzecznicza wynikająca z wyroku ETPC w sprawach Dolińska-Ficek i Ozimek³⁵, wyroku TS z 2 marca 2021 r.³⁶, oraz ukształtowanej linii orzecznicznej NSA³⁷. NSA w wyroku z 6 maja 2021 r.³⁸, stwierdził, wprost, iż

Obecna Krajowa Rada Sądownictwa nie daje wystarczających gwarancji niezależności od organów władzy wykonawczej i władzy ustawodawczej w procedurze powoływania sędziów. Stopień jej zależności od władzy ustawodawczej i wykonawczej przy wykonywaniu powierzonych KRS zadań jest zaś na tyle wysoki, że nie może on być bez znaczenia dla oceny spełniania przez wyłonionych przez nią sędziów obiektywnych wymogów niezawisłości i bezstronności.

W ujęciu prezentowanym przez ETPC procedura powoływania sędziów, która ujawnia nadmierny wpływ władzy ustawodawczej i wykonawczej na powoływanie sędziów, jest *per se* niezgodna z art. 6 ust. 1 EKPC i jako taka stanowi fundamentalną nieprawidłowość, wpływając na cały proces i podważając legitymację sądu złożonego z tak powołanych sędziów. W przywołanej wyżej linii orzecznicznej NSA zakwestionowano prawną skuteczność uchwał neo-KRS w procedurze powołania na urząd sędziego. Odwołując się do koncepcji multicentryczności systemu prawnego, kształtowanego przez prawo krajowe, prawo UE i konwencje międzynarodowe, zasady nadrzędności Konstytucji RP (art. 8 Konstytucji RP), pierwszeństwa stosowania prawa unijnego (art. 91 ust. 3) oraz prawa międzynarodowego (art. 91 ust. 2) NSA przekonująco wykazał brak sprzeczności pomiędzy traktatami unijnymi a polską konstytucją w zakresie standardów prawa do ochrony przez niezależny, niezawisły i bezstronny sąd. We wszystkich powyższych judykatach przesądzono, że

34 Wyrok NSA z 6 maja 2021 r., II GOK 2/18, LEX 3169817, wyrok NSA z 21 września 2021 r., II GOK 10/18, LEX 3241781 i II GOK 8/18, LEX 3241714; wyrok NSA z 13 maja 2021 r., II GOK 4/18, LEX 3190013; wyrok NSA z 6 maja 2021 r., II GOK 7/18, LEX 3170800; wyrok NSA z 6 maja 2021 r., II GOK 3/18, LEX 3170844.

35 Wyrok ETPC z 8 listopada 2021 r., 49868/19 i 57511/19, *Dolińska-Ficek i Ozimek p. Polsce*, HUDOC.

36 Wyrok TS z 2 marca 2021 r., C-824/18, *A.B. i in.*, EU:C:2021:153.

37 Zob. wyroki NSA z 6 maja 2021 r., II GOK 2/18, II GOK 3/18, II GOK 7/18, LEX 3170800; z 13 maja 2021 r., II GOK 4/18 ; z 21 września 2021 r., II GOK 10/18 i II GOK 8/18.

38 Wyrok NSA z 6 maja 2021 r., II GOK 3/18.

niespełnienie minimalnych wymogów niezależności i niezawisłości przez neo-KRS w ramach procedury powołania sędziego powoduje, iż ukształtowany z udziałem tak powołanego sędziego sąd nie spełnia unijnych i konwencyjnych standardów niezawisłości i bezstronności i nie jest sądem zdatnym do zapewnienia skutecznej ochrony sądowej na poziomie wymaganym przez prawo UE oraz EKPC.

Wspomniany wyrok TS w sprawie *A.B.* dotyczy zgodności z prawem UE ustawowego wyłączenia sądowej kontroli rozstrzygnięć o przedstawieniu Prezydentowi RP kandydatów na sędziów SN oraz *de facto* wyłączenia możliwości uzyskania przez sąd krajowy odpowiedzi na zadane pytanie prejudycjalne. TS udzielając odpowiedzi wskazał, że ograniczenie lub wyłączenie sądowej kontroli procesu wskazywanie przez tzw. neo-KRS wyłaniania kandydatów na sędziów SN, może w przekonaniu obywateli wywoływać uzasadnione wątpliwości co do niepodatności powołanych sędziów na czynniki zewnętrzne, w tym ze strony władzy ustawodawczej i wykonawczej, ich neutralności względem ścierających się interesów, a w konsekwencji niezawisłości i bezstronności. Podkreślił, że takie przekonanie podważałoby niezbędne w demokratycznym państwie prawnym obywatelskie zaufanie do sądów. W konsekwencji stwierdził, że wynikający z art. 19 ust. 1 ak. 2 TUE obowiązek zapewnienia przez państwa członkowskie jednostkom poszanowania ich prawa do skutecznej ochrony prawnej w dziedzinach objętych prawem UE może stać na przeszkodzie wprowadzeniu tego typu zmian. Dodał, iż sąd krajowy, opierając się na zasadzie pierwszeństwa stosowania prawa UE (wyrażonej także w art. 91 Konstytucji RP), w razie uznania, że te regulacje ustawowe naruszają w powyższym zakresie prawo UE, może odstąpić od zastosowania zakwestionowanych regulacji.

W powyższym kontekście trudno zrozumieć przesłanki stanowiące podstawę twierdzenia, że osoba powołana na urząd sędziego w wadliwej procedurze jest sędzią w rozumieniu prawa UE oraz EKPC. Nie jest możliwe, by wskazany w powołanych orzeczeniach brak szeregu legitymacji sądu złożonego z wadliwie powołanych osób na płaszczyźnie EKPC i prawa UE mógł być sanowany "czarodziejską różdżką" dokonującego nominacji Prezydenta RP, co błędnie przyjęto w wyroku NSA z 4 listopada 2021 r.³⁹

39 Wyrok NSA z 4 listopada 2021r., III FSK 4104/21, LEX 3309434.

5. Przegląd orzecznictwa w sprawach dotyczących konstytucyjnych praw i wolności

Lista judykatów, w których sądy podjęły próbę bezpośredniego stosowania konstytucji w sferze konstytucyjnych praw i wolności nie jest niestety długa. Bezpośrednie stosowanie konstytucji w orzecznictwie sądowym to proces ciągle raczkujący.

Jednym z ważniejszych orzeczeń jest niewątpliwie wyrok SN z 18 stycznia 2022 r.⁴⁰ dotyczący zgodności z Konstytucją RP – ustanowionego w rozporządzeniu Rady Ministrów – zakazu pobytu w strefie stanu wyjątkowego. W wyroku tym wskazano, że rozporządzenie to jest niekonstytucyjne, ponieważ nieproporcjonalnie wkroczyło w wolność wyboru miejsca pobytu. W ocenie SN akt ten naruszył konstytucyjną wolność mediów, ponieważ nie ujęto dziennikarzy w licznych wyjątkach od zakazu pobytu w strefie stanu wyjątkowego, podczas gdy mają oni wyjątkową legitymację do przebywania tam, gdzie dzieją się wydarzenia istotne dla wspólnoty. W uzasadnieniu orzeczenia SN podkreślono, że „państwo niezmiennie ma bowiem – choć z uwzględnieniem szczególnych okoliczności, z powodu których wprowadzono stan wyjątkowy – obowiązek ochrony praw i wolności jednostki w możliwie najpełniejszym stopniu”. Jak w nim dodano, konstytucja, gwarantując „wolność poruszania się po terytorium RP oraz wyboru miejsca zamieszkania i pobytu”, chroni swobodę przemieszczania się „jako zasadniczy przejaw wolności człowieka”. Ten judykat jest przykładem konstytucyjnej kontroli sądowej aktów podustawowych, co stanowi niekwestionowane uprawnienie sądów.

Innym, wartym wspomnienia orzeczeniem jest wyrok dotyczący problemu nagrania interwencji policyjnej. SA w Poznaniu, uwzględniając apelację od wyroku SO⁴¹ zobowiązującego kierowcę do przeprosin za nagranie interwencji strażników miejskich, wskazał, że odmowa prawa rozpowszechnienia takich nagrań łamałaby prawo pozwanego do korzystania z wolności słowa, krytyki nieprawidłowych, jego zdaniem, zjawisk, działania organów państwowych, samorządowych i osób wchodzących w ich skład⁴². Co prawda wskazuje się w orzecznictwie, że przesłankę powszechności należy odnosić do kręgu odbiorców, do którego adresuje się rozpowszechniany wizerunek, co oznaczałoby, że

40 Wyrok SN z 18 stycznia 2022 r., I KK 171/21, LEX 3287671.

41 Wyrok SO w Poznaniu z 24 listopada 2015 r., XVIII C 399/15 (niepubl.).

42 *Strażnicy miejscy pozwalają kierowcę na nagranie ich interwencji. W sądzie przegrali*, <https://gloswielkopolski.pl/straznicy-miejscy-pozwala-kierowce-na-nagranie-ich-interwencji-w-sadzie-przegrali/ar/12931520> [dostęp 30.12.2022].

rozpowszechnienie wizerunku osoby lokalnie znanej nie powinno legitymizować rozpowszechnienia ogólnokrajowego (powodowie znani byli lokalnie). To jednak zdaniem SA nie mogło stanowić ograniczenia prawa do rozpowszechniania ich wizerunku za pośrednictwem mającego zasięg globalny Internetu, będącego obecnie podstawowym środkiem komunikacji społecznej. Wobec tego SA uznał, że poprzez publikację wizerunku powodów na portalu internetowym YouTube nie doszło do naruszenia ich dóbr osobistych⁴³.

Możliwość zakwalifikowania zatrzymania jako nieproporcjonalnej ingerencji w prawo do wolności osobistej wynika z wyroku SO w Warszawie z 10 marca 2022 r.⁴⁴ Sprawa w tym przypadku dotyczyła zadośćuczynienia za doznaną krzywdę wynikłą z nieślusznego zatrzymania 18 listopada 2020 r. o godz. 23:55, podczas protestu przeciwko ustawie antyaborcyjnej, dokonanego przez funkcjonariuszy Kompanii Prewencji. Funkcjonariusz, który zatrzymał powoda, oświadczył, że zatrzymanie było uzasadnione nielegalnością zgromadzenia. Twierdzenie funkcjonariusza o naruszeniu jego nietykalności cielesnej miało pojawić się później. Jak wskazano w uzasadnieniu wyroku: „Zdaniem Sądu Okręgowego, przedstawione powyżej okoliczności sprawy jednoznacznie wskazują, że w stosunku do zatrzymanego P. B. nie istniało uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa, w związku z czym brak było podstaw do jego zatrzymania przez funkcjonariuszy Policji. Zatrzymanie to nie było usprawiedliwione okolicznościami sprawy, stanowiło nieproporcjonalną ingerencję w prawo zatrzymanego do wolności osobistej, chronionej art. 41 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 5 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności w zw. z art. 8 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, co w konsekwencji przyczyniło się do uznania przez tut. Sąd, że pozbawienie wolności P. B. opierało

43 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu dotyczący ujawniania wizerunku strażników gminnych, <https://prawonadrodze.org.pl/wyrok-sadu-apelacyjnego-w-poznaniu-dotyczacy-ujawniania-wizerunku-straznikow-gminnych> [dostęp 30.12.2022]. Por. też: wyrok TS z 14 lutego 2019 r., C-345/17, *Sergejs Buivids*, EU:C:2019:122, w którym wskazano, że „Osoby wykonujące działalność publiczną lub pełniące funkcję publiczną mają węższy zakres ochrony prywatności i muszą mieć podwyższoną tolerancję na naruszenie prywatności i dóbr osobistych [...], w szczególności, gdy ingerencja w ich prawa osobiste i prywatność jest uzasadniona [...] ochroną interesu społecznego”.

44 Wyrok SO w Warszawie z 10 marca 2022 r., XVIII Ko 157/21, LEX 3338271.

się na pozornej podstawie prawnej, bowiem w niniejszej sprawie nie zachodziły żadne obiektywne przesłanki do jego zatrzymania, co bezprawnie naruszyło prawo P. B., do poszanowania jego życia prywatnego i wolności”.

Innym przykładem prokonstytucyjnej wykładni prawa jest ocena dopuszczalnego zwrotu kosztów podróży w orzecznictwie SA w Rzeszowie oraz doniesienia prezesa tego sądu na sędziów stosujących prokonstytucyjną wykładnię i zasądzających na rzecz świadków kwoty przekraczające ustawowe limity określone w przepisie art. 618 b § 3 k.p.k. Świadek, przyjeżdżając na rozprawę, ma prawo do zwrotu kosztów podróży i zwrotu utraconego wynagrodzenia lub dochodu. I choć przepis art. 618 b § 2 k.p.k. stanowi, że wynagrodzenie za utracony zarobek lub dochód za każdy dzień udziału w czynnościach postępowania przyznaje się świadkowi w wysokości jego przeciętnego dziennego zarobku lub dochodu, zaś w przypadku świadka pozostającego w stosunku pracy przeciętny dzienny utracony zarobek oblicza się według zasad obowiązujących przy ustalaniu należnego pracownikowi ekwiwalentu pieniężnego za urlop, w doniesieniu skupiono się na górnym limicie określonym w art. 618 k.p.k. Górną granicę należności – według brzmienia tego przepisu – stanowi równowartość 4,6% kwoty bazowej dla osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, czyli obecnie 82 zł 31 gr. W sprawie objętej doniesieniem Prezesa Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie nie chodziło o kontrowersyjny mechanizm walidacyjny. Zakwestionowano natomiast dopuszczalność wykładni prokonstytucyjnej, powszechnie i słusznie stosowanej przez sądy, stanowiącej jedyną sensowną formę uspołniania systemu, nasączania go konstytucyjną aksjologią i czynienia systemu przyjaznym dla obywatela. Zaniechanie stosowania tego mechanizmu jest systemowo nieakceptowane. Skutkuje bowiem rozstrzygnięciem krzywdzącym dla obywatela, pomijającym regułę rzeczywistego zwrotu kosztów, opartym na formułce określającej absurdalnie niski limit⁴⁵.

Prokonstytucyjna wykładnia przepisów ustawy obecna jest również w postanowieniu SA z 13 stycznia 2016 r.⁴⁶, w którym wskazano, że: wykładnia art. 14 ustawy z 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności

45 Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (t.j. Dz.U. 2022, poz. 1689).

46 Postanowienie SN z 13 stycznia 2016 r., V CSK 455/15, LEX 1994408.

seksualnej innych osób⁴⁷ nie może naruszać obowiązku respektowania godności ludzkiej oraz prawa do wolności. Ponadto SN, opierając się na wcześniejszym orzecznictwie, przypomniał, że „Bezpośrednie stosowanie norm Konstytucji przez organy władzy publicznej bez pośrednictwa ustawy jest dopuszczalne wtedy, gdy wobec braku przepisu regulującego daną kwestię istnieje luka w prawie”⁴⁸ oraz że norma konstytucyjna może stanowić podstawę prawną orzekania tylko wtedy, gdy jest skonkretyzowana w stopniu pozwalającym na jej samoistne zastosowanie⁴⁹. Zdaniem SN trafny był zarzut skargi kasacyjnej, oparty na naruszeniu art. 31 w zw. z art. 8 ust. 2 Konstytucji RP, ponieważ do bezpośredniego stosowania konstytucji dochodzi również przy wykładni przepisów ustaw. SN argumentował, że:

z art. 178 ust. 1 w związku z art. 8 ust. 2 Konstytucji wynika, że obowiązkiem sądów jest interpretowanie przepisów ustaw, zatem nie mogą poprzestać na dosłownym odczytaniu ich treści, gdyż zobowiązane są do nadania im takiego znaczenia, aby rezultat wykładni był zgodny z zasadami przewidzianymi w Konstytucji i prawie międzynarodowym wiążącym Polskę oraz z ich aksjologicznym uzasadnieniem. Odwołanie się do tego kontekstu również stanowi bezpośrednie stosowanie Konstytucji w rozumieniu art. 8 ust. 2⁵⁰.

Opierając się na dyrektywie wykładni w zgodzie z konstytucją, SA w Krakowie zakwestionował w postanowieniu z 3 lipca 2019 r.⁵¹ możliwość traktowania grożącej surowej kary jako samodzielnej przesłanki tymczasowego aresztowania. W postanowieniu tym SA odrzucił stanowisko, jakoby art. 258 § 2 k.p.k., stanowiący o grożącej oskarżonemu surowej karze, mógł być samodzielną przesłanką tymczasowego aresztowania oraz jakoby samo zagrożenie surową karą nosiło w sobie elementy realnej obawy zakłócania przez osobę podejrzaną prawidłowego toku postępowania i z woli ustawodawcy wprowadzało przy-

47 Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, Dz.U. 2022, poz. 1689.

48 SN odesłał do wyroków SN: z 3 września 2003 r., II CKN 425/01, LEX 137527; z 16 kwietnia 2004 r., I CK 291/03, LEX 103769; z 2 kwietnia 2009 r., IV CSK 485/08, LEX 550930; z 28 grudnia 2006 r., I CSK 321/06 (nie publ.).

49 SN odesłał do wyroków SN z 9 maja 2003 r., V CK 344/02, LEX 81632; z 8 stycznia 2009 r., I CSK 482/08, LEX 491552.

50 Postanowienie SN z 13 stycznia 2016 r., V CSK 455/15, LEX 1994408.

51 Postanowienie SA w Krakowie z 3 lipca 2019 r., II AKz 303/19, LEX 2757824.

puszczenie, że konieczne jest jego zabezpieczenie. Sąd Apelacyjny stwierdził, że nie do zaakceptowania w świetle art. 2 i art. 41 Konstytucji RP (która przecież z woli ustrojodawcy obowiązuje bezpośrednio zgodnie z jej art. 8) byłoby przyjęcie domniemania, że to „obrona” przed zastosowaniem izolacyjnego środka zapobiegawczego w wypadku, gdy oskarżonemu grozi surowa kara, wymagałaby jego obalenia przeciwdowodem wykazującym okoliczność negatywną.

Z kolei wyrok SO w Częstochowie z 16 września 2021 r.⁵² to judykat kwestionujący dopuszczalności obniżenia emerytury policyjnej z powodu pracy w służbach komunistycznego państwa. W tej sprawie SO rozstrzygał spór dotyczący obniżenia emerytury skarżącego z uwagi na fakt, że w okresie od 1 czerwca 1975 r. do 31 marca 1980 r. pełnił on służbę na rzecz totalitarnego państwa, o której mowa w art. 13b ustawy z 16 grudnia 2016 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Służby Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin⁵³. W uzasadnieniu orzeczenia wskazano, że

współczesne prawo to nie tylko ustawa, sędzia ma obowiązek stosowania Konstytucji, prawa konwencyjnego i wspólnotowego z racji jego bezpośredniego skutku. Dlatego optyka analiz zgodności z prawem decyzji ZUS musi przebiegać przy uwzględnieniu fundamentalnych zasad Konstytucji. Sąd wprowadza pojęcie konstytucyjnego modelu sądowego stosowania prawa w którym konstytucja obok ustaw stanowi materialnoprawną podstawę rozstrzygnięcia. (...) Sądy powszechne w rezultacie wyraźniejszego zaakcentowania potrzeby i możliwości bezpośredniego stosowania Konstytucji i prawa międzynarodowego zyskują pozycję strażnika konstytucyjnego porządku prawnego. Mogą ten porządek oceniać z punktu widzenia pryncypiów konstytucyjnych i prawa międzynarodowego.

W przedmiotowej sprawie sąd stwierdził, że norma podstawa rozstrzygnięcia uzyskuje mieszany charakter. Jej budulcem jest zarówno art. 22a ustawy

52 Wyrok SO w Częstochowie z 16 września 2021 r., IV U 718/21, LEX 3256617.

53 Ustawa z 16 grudnia 2016 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Służby Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin. Dz.U. 2016, poz. 708 z późn. zm.

z 16 grudnia 2016 r., prawo traktatowe oraz wskazane wzorce konstytucyjne art. 2, 32, 45, 67 w związku art. 8, 10, 178 ust. 1 Konstytucji RP. Z tego też powodu SO zmienił zaskarżoną decyzję i ustalił wysokość emerytury policyjnej dla skarżącego od 1 października 2017 roku z pominięciem budzącego wątpliwości przepisu art. 15c ustawy z 16 grudnia 2016 r.

Natomiast wyrok SO w Warszawie z 10 stycznia 2022 r.⁵⁴ jest przykładem druzgocącej krytyki zachowania policji w toku omyłkowego zatrzymania i przesłuchania, agresywnego zachowania policjantów, straszenia aresztowaniem powódki oraz jej męża i wywiezieniem małoletnich dzieci do izby dziecka, a także niedopuszczalnych wpisów na portalu policji. Sąd Okręgowy ocenił zachowanie Policji, będące przedmiotem rozstrzygnięcia za sprzeczne z celem istnienia tej formacji, określonym w art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji⁵⁵, które polegało na dyskredytowaniu, oczernianiu i poniżaniu obywatelki, co do której dopuszczono się bezprawnych i nielegalnych działań w wyniku pomyłki, a następnie nawet nie przeproszenie za ten wpis na oficjalnym profilu Policji (na którym dokonano naruszenia). SO stwierdził, że zachowanie Policji było sprzeczne z celem istnienia tej formacji, narusza art. 7 Konstytucji RP i stoi w sprzeczności z wynikającym z art. 30 Konstytucji RP obowiązkiem nie tylko poszanowania, ale i ochrony godności przez władze publiczne.

W wyroku SO w Olsztynie z 20 stycznia 2022 r.⁵⁶ zakwestionowano dopuszczalność wejścia kontrolerów spółki energetycznej do mieszkania pod nieobecność domownika w celu zrealizowania zlecenia dotyczącego nielegalnego poboru energii elektrycznej. Sąd uznał, że umowa o dostawę energii nie została skutecznie wypowiedziana, przez co nie może być mowy o nielegalnym poborze energii, zaś nietykalność mieszkania jest dobrem osobistym wprost wymienionym w art. 23 k.c. i jest to dobro chronione również przez art. 50 Konstytucji RP.

Walidacyjne zakwestionowanie konstytucyjności aktu o charakterze podstawowym widoczne jest m.in. w wyroku SR w Łodzi z 18 maja 2021 r.⁵⁷ uniewinniającym od zarzuconych wykroczeń z art. 116 § 1a k.w. w zw. z § 10 ust. 9 rozporządzenia Rady Ministrów z 21 grudnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii⁵⁸. W tym zakresie sąd odwołał się do art. 22 Konstytucji RP, zgodnie

54 Wyrok SO w Warszawie z 10 stycznia 2022 r., I C 382/19, LEX 3329520.

55 Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, tj. Dz.U. 2023, poz. 171 z późn. zm.

56 Wyrok SO w Olsztynie z 20 stycznia 2022 r., IX Ca 1234/21, LEX 3318060.

57 Wyrok SR w Łodzi z 18 maja 2021 r., VI W 273/21, LEX 3188392.

58 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz.U. 2020, poz. 2316 z późn. zm.

z którym „ograniczenie wolności działalności gospodarczej jest dopuszczalne tylko w drodze ustawy i tylko ze względu na ważny interes publiczny”.

Kolejnym orzeczeniem dotyczącym bezpośredniego stosowania konstytucji jest wyrok NSA z 14 lutego 2020 r.⁵⁹, w którym zakwestionowano zasadność odmowy przyznania świadczenia pielęgnacyjnego osobom sprawującym opiekę, mającym ustalone prawo do renty. NSA zaakcentował brak podstawy uzasadniającej zróżnicowanie sytuacji opiekuna osoby niepełnosprawnej, polegającej na wyłączeniu w całości prawa do świadczenia pielęgnacyjnego tego opiekuna, który ma ustalone prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy, na podstawie art. 17 ust. 5 pkt 1 lit. a ustawy z 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych⁶⁰, w sytuacji, gdy to świadczenie jest niższe niż świadczenie pielęgnacyjne. Jak wskazał NSA, wykładnia ww. przepisu ustawy musi prowadzić do takiego zdekodowania jego treści, które nie jest sprzeczne nie tylko z zasadą równości wobec prawa (art. 32 ust. 1 Konstytucji RP), ale także z zasadami sprawiedliwości społecznej (art. 2), czy udzielania szczególnej pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej (art. 71 ust. 1 zd. 2)⁶¹.

Interesującym orzeczeniem wydaje się wyrok NSA z 15 lipca 2020 r.⁶², w którym problem dotyczył konsekwencji wadliwej komunalizacji na tle zakresowego wyroku TK. NSA stanął na słusznym stanowisku, że wyrok zakresowy TK nie wywołuje skutku określonego w art. 190 ust. 1 Konstytucji RP, tj. utraty mocy obowiązującej zakwestionowanego aktu normatywnego, lecz rodzi obowiązek prokonstytucyjnej wykładni tej regulacji, tak aby rezultat tej wykładni nie był sprzeczny ze stanowiskiem wyrażonym w wyroku Trybunału. Wskazano w uzasadnieniu, że do czasu rozstrzygnięcia ustawodawczego należy rozstrzygać kwestię stosowania art. 156 § 2 k.p.a. w zależności od okoliczności konkretnego przypadku. Również w wyroku NSA z 4 marca 2020 r.⁶³ wskazano, że formą bezpośredniego stosowania konstytucji jest również „współstosowanie” interpretacyjne zawartych w niej ogólnych zasad ustrojowych, gwarancji i norm – z normami ustaw zwykłych. W takim wypadku zasady konstytucyjne powinny być wyznacznikiem przy stosowaniu i interpretacji przepisów ustawowych, a organ stosujący prawo ustala jego znaczenie, biorąc pod uwagę zarówno normę ustawową, jak i odpowiednią normę Konstytucji RP.

59 Wyrok NSA z 14 lutego 2020 r., I OSK 3425/18, LEX 3292191.

60 Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, t.j. Dz.U. 2023, poz. 390.

61 Podobnie wyroki NSA: z 24 sierpnia 2020 r., I OSK 650/20, LEX 3048813 ; wyrok NSA z 11 marca 2022 r., I OSK 1682/21, LEX 3333908.

62 Wyrok NSA z 15 lipca 2020 r., I OSK 2825/19, LEX 3049848.

63 Wyroku NSA z 4 marca 2020 r., II OSK 1086/18, LEX 3020110.

W wyroku NSA z 26 stycznia 2021 r.⁶⁴ podjęto próbę prokonstytucyjnej wykładni ustawowego terminu „niezwłocznego” zgłoszenia ubezpieczonego przez szpital. W omawianej sprawie uznano, że skarżący wskazywał w toku postępowania okoliczności, które uzasadnić miały fakt, że termin „niezwłocznie” został zachowany; organy zaś były zobowiązane do odniesienia się do tych twierdzeń i rozważenia tej kwestii. W uzasadnieniu judykatu wskazano, że:

systemowe ujęcie znaczenia „niezwłocznie”, o jakim stanowi art. 54 ust. 4 ustawy z 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, musi wychodzić z treści art. 68 ust. 1 i 2 Konstytucji RP. Na gruncie tych przepisów, każdy ma prawo do ochrony zdrowia, a władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Realizacja tych obowiązków musi uwzględniać nie tylko bezpłatny dostęp uprawnionych do opieki zdrowotnej, ale również zapewniać finansowanie takich usług ze środków publicznych podmiotom, które realizują obowiązki ciążące na władzy publicznej.

W wyroku WSA w Warszawie z 9 maja 2017 r.⁶⁵ podjęto natomiast zagadnienie proporcjonalności w kontekście limitów notarialnych. Sąd uznał, że

istnienie w danej miejscowości pewnej liczby kancelarii notarialnych, uznanej przez izbę notarialną za odpowiednią, nie uzasadnia ograniczenia kandydatowi na notariusza konstytucyjnej wolności wyboru miejsca pracy (art. 31 ust. 3 w zw. z art. 65 ust. 1 Konstytucji RP).

Sporo orzeczeń wydano w związku z instytucjonalnym prześladowaniem mniejszości seksualnych. Wyrok WSA w Lublinie z 6 sierpnia 2020 r.⁶⁶ zawiera miazdzącą krytykę konceptu uchwał ustanawiających tzw. Strefy wolne od LGBT. W uzasadnieniu wskazano, że:

stanowienie o strefie wolnej od ideologii LGBT jest bezpośrednim naruszeniem wolności wypowiedzi określonej w art. 54 ust. 1 Konstytucji [...] Stanowienie strefy wolnej od «ideologii LGBT», przez wykluczenie pewnych treści z programu nauczania wskazuje wyraźnie na wolę

64 Wyrok NSA z 26 stycznia 2021 r., II GSK 683/18, LEX 3117531.

65 Wyrok WSA w Warszawie z 9 maja 2017 r., VI SA/Wa 2372/16, LEX 2436157.

66 Wyrok WSA w Lublinie z 6 sierpnia 2020 r., III SA/Lu 7/20, LEX 3055157.

ograniczenia tematów do nauki i równocześnie do nauczania, a takie stanowisko jest naruszeniem art. 70 ust. 1 oraz art. 73 Konstytucji RP. Nie pozostaje to w sprzeczności z zasadą konstytucyjną, że rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami (art. 48 ust. 1 Konstytucji RP). Pomiędzy tymi regulacjami nie ma bowiem rzeczywistej sprzeczności [...] Uchwała rady gminy w sprawie przyjęcia deklaracji o nazwie «Gmina [...] wolna od ideologii LGBT» jako władczy akt została wydana bez podstawy prawnej, a tym samym z naruszeniem konstytucyjnej zasady legalizmu wyrażonej w art. 7 Konstytucji RP⁶⁷.

W tych przypadkach sądy dokonały urealnienia i skonkretyzowania konstytucyjnych gwarancji w stosunku do bezprawnych, naruszających konstytucyjne zasady, opresyjnych uchwał organów samorządu terytorialnego.

Z kolei wyrok WSA w Gdańsku z 13 stycznia 2021 r.⁶⁸ dotyczy problemu dopuszczalnej krytyki organu administracji jako przejawu społecznej kontroli nad władzą i nieodzownego elementu demokracji i społeczeństwa obywatelskiego. W tym przypadku WSA wskazał, że jeśli organy władzy publicznej prowadzą media społecznościowe w celu informowania obywateli, to forum rozmów o sprawach publicznych podlega ochronie wolności wyrażania opinii, zagwarantowanej w Konstytucji RP, a także w EKPC. Krytyka obywatelska jest bowiem działaniem społecznie pożytecznym i pożądanym, jeśli jest podjęta w interesie społecznym. Dlatego też jeżeli organ wybiera taką drogę komunikacji z obywatelami, to winien przestrzegać praw określonych w konstytucji, ta zaś dopuszcza zarówno wypowiedzi aprobujące, jak i krytyczne. Ograniczanie prawa do krytyki w takiej przestrzeni stanowić może zarówno naruszenie art. 54 jak i art. 61 Konstytucji RP.

4. Wnioski

Przygotowując referat dokonałem raczej przedstawienia orzeczeń odnoszących się do konstytucji, aniżeli ich tematycznej selekcji. Jest ich bowiem nawet w ostatnich latach stosunkowo niewiele. Orzecznictwo na przestrzeni ostatnich kilku lat dowodzi wprawdzie wzmożonego, lecz jednak nierównomiernie

67 Podobnie: wyrok WSA w Warszawie z 15 lipca 2020 r., VIII SA/Wa 42/20, LEX 3047928; wyrok WSA w Krakowie z 10 stycznia 2022 r., III SA/Kr 975/21, LEX 3291841.

68 Wyrok WSA w Gdańsku z 13 stycznia 2021 r., II SAB/Gd 91/20, LEX 3112109.

rozłożonego zainteresowania bezpośrednim stosowaniem konstytucji. Stopniowy wzrost zainteresowania sądów konstytucją dokonuje się w warunkach szczególnej presji politycznej wywieranej w stosunku do judykatury.

Sensownemu kształtowaniu mechanizmu orzeczniczego nie pomaga toczący się od kilku lat spór wokół kształtu ustrojowego wymiaru sprawiedliwości wynikający z wprowadzania zmian ustawowych zmierzających do ograniczenia niezależności trzeciej władzy, podejmowaniu prób instrumentalnej redefinicji pojęć konstytucyjnych oraz użycia postępowań dyscyplinarnych i karnych w celu wywarcia wpływu na działalność orzeczniczą w celu pozyskania aprobaty dla wadliwych rozwiązań ustawowych. W takich warunkach niezwykle trudno stosować konstytucję bezpośrednio, zwłaszcza w sposób oparty na regule *lex superior*. Tę regułę walidacyjną bowiem łatwiej zastosować w przypadku złamania konstytucyjnych gwarancji praw i wolności jednostki, aniżeli w razie sporu co do zakresu kompetencji pomiędzy organami władzy. Tu jednak wiele zależy od tego, jaka wartość jest chroniona – czy jest to wartość zbieżna z podejściem parlamentarnej większości, czy wartość odnosząca się do mniejszości. W pierwszym przypadku raczej do sądów nie dociera, w drugim zaś często dociera w warunkach szczególnie opresyjnych, domagających się szczególnej ochrony sądowej w realiach konkretnej sprawy. Natomiast w razie wskazanych w pierwszej części referatu przykładów, odnoszących się do zagadnień ustrojowych, kwestionowany był zwykle przez sąd cel nowej ustawy, zaś uzasadnienie komponowane było przy użyciu norm konstytucyjnych, unijnych lub konwencyjnych, przy czym stosowanie konstytucji miało nierzadko miejsce w stosunkowo luźnym związku z bezpośrednim przedmiotem rozpoznawanej sprawy sądowej. Z uwagi zaś na charakter i temperaturę sporu ustrojowego w Polsce, niemalże każde zastosowanie konstytucji w części ustrojowej w naturalny sposób stawało się przedmiotem kontestacji. Zarazem problemów związanych z bezpośrednim stosowaniem konstytucji nie ułatwiało to, że wyrokując przez lata w czysto ludzkich sprawach, sądy stosunkowo rzadko poszukiwały w prawie sensu pojęć konstytucyjnych, jeszcze rzadziej zaś wykorzystywały mechanizm bezpośredniego stosowania norm konstytucyjnych. Dodatkowo często sięgały po normy konstytucyjne w sprawach, w których do analogicznych rezultatów można było dojść, opierając się wyłącznie na normach rangi ustawowej, a konstytucja używana była niekiedy w charakterze erudycyjnego argumentu wzmacniającego siłę uzasadnienia orzeczenia.

Obserwując więc stosunkowo niespieszne kształtowanie mechanizmu stosowania konstytucji przez sądy, w niezwykle skomplikowanej rzeczywi-

stości sądowej można odnieść wrażenie, że do tej pory wolnościowej części konstytucji w sądach po prostu było zbyt mało, by mechanizm bezpośredniego stosowania konstytucji stał się przynależny do codziennego instrumentarium sądowego. Brakuje go zwłaszcza w sprawach dotyczących konstytucyjnie osadzonych wartości: własności, najmu, wolności gospodarczej, wolności osobistej (zwłaszcza aresztów i orzekanych kar), podatków, odszkodowań w relacji ze Skarbem Państwa. Przywołane powyżej, w drugiej części, orzeczenia dowodzą bowiem, że charakter doboru wynikał z braku obfitości źródeł. Obserwując te nieco zaniedbane sfery, trudno też pozbyć się natrętnego wrażenia, że sędziom znacznie łatwiej byłoby uzasadnić bezpośrednio stosowanie konstytucji w sprawach ustrojowych, w tym zwłaszcza dotyczących trwającego sporu o praworządność, gdyby częściej sięgały po ustawę zasadniczą, rozstrzygając sprawy dotyczące interesów obywateli. Gdyby tak istotnie było, dalece trudniejsze byłoby użycie mechanizmu dyscyplinarnego jako szykany wobec sędziów stosujących w obywatelskiej sprawie prokonstytucyjną wykładnię w celu zwrócenia świadkom realnie poniesionych kosztów podróży. Obserwując wymiar sprawiedliwości z perspektywy teoretyka i praktyka, chyba z dużą cierpliwością i bardzo ostrożnie można formułować dalekowzroczne przewidywania, że w tym zakresie nastąpi wyraźna poprawa.

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1805 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 18 lutego 1994 r., o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin, t.j. Dz.U. 2016, poz. 708.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2022, poz. 1375 z późn. zm.

Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, Dz.Urz. UE L 303 z 2.12.2000 r.

Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, Dz.U. 2003 Nr 228, poz. 2255.

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, Dz.U. 2004, Nr 210, poz. 2135.

Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, Dz.U. 2014, poz. 24.

Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2018, poz. 3.

Orzecznictwo

Sądy międzynarodowe

Wyrok TS z 14 lutego 2019 r., C-345/17, *Sergejs Buivids*, EU:C:2019:122.

Wyrok TS z 19 listopada 2019 r., C-585/18, C-624/18 i C-625/18, *A.K. i in.*, EU:C:2019:982.

Postanowienie TS z 8 kwietnia 2020 r., C-791/19 *R, Komisja p. Polsce*, EU:C:2020:277.

Wyrok TS z 2 marca 2021 r., C-824/18, *A.B. i in.*, EU:C:2021:153.

Postanowienie wiceprezesa TS z 14 lipca 2021 r., C-204/21 *R, Komisja p. Polsce*, EU:C:2021:593.

Wyrok TS z 15 lipca 2021 r., C-791/19, *Komisja p. Polsce*, EU:C:2021:596.

Wyrok ETPC z 22 lipca 2021 r., 43477/19, *Reczkowicz p. Polsce*, HUDOC.

Wyrok ETPC z 8 lutego 2022 r., 49868/19 i 57511/19, *Dolińska-Ficek i Ozimek p. Polsce*, HUDOC.

Sądy krajowe

Wyrok SA w Poznaniu z 15 kwietnia 2003 r., I ACa 178/03, LEX 1362658.

Wyrok SN z 9 maja 2003 r., V CK 344/02, LEX 81632.

Wyrok SN z 25 lipca 2003 r., V CK 47/02, LEX 157312.

Wyrok SN z 3 września 2003 r., II CKN 425/01, LEX 137527 (nie publ.).

Wyrok SN z 29 lutego 2008 r., II CSK 463/07, LEX 463366.

Wyrok SN z 8 stycznia 2009 r., I CSK 482/08, LEX 491552.
Postanowienie SN z 18 marca 2010 r., IV KZ 8/10, LEX 843937.
Postanowienie NSA z 23 lipca 2010 r., I OZ 559/10, LEX 694365.
Postanowienie SA w Białymstoku z 8 lutego 2011 r., II AKz 26/11 (nie publ.).
Wyrok SO w Poznaniu z 24 listopada 2015 r., XVIII C 399/15 (nie publ.).
Postanowienie SN z 13 stycznia 2016 r., V CSK 455/15, LEX 1994408.
Wyrok WSA w Warszawie z 9 maja 2017 r., VI SA/Wa 2372/16, LEX 2436157.
Wyrok TK z 24 października 2017 r., K 1/17, LEX 2378277.
Postanowienie SN z 30 sierpnia 2018 r., III PO 7/18, LEX 2542293.
Postanowienie SA w Krakowie z 3 lipca 2019 r., II AKz 303/19, LEX 2757824.
Postanowienie SN z 21 listopada 2019 r., II CO 108/19, LEX 2745534.
Wyrok SN z 5 grudnia 2019 r., III PO 7/18, LEX 2746893.
Wyrok NSA z 14 lutego 2020 r., I OSK 3425/18, LEX 3292191.
Wyroku NSA z 4 marca 2020 r., II OSK 1086/18, LEX 3020110.
Wyrok TK z 20 kwietnia 2020 r., U 2/20, LEX 2942998.
Wyrok NSA z 15 lipca 2020 r., I OSK 2825/19, LEX 3049848.
Wyrok WSA w Warszawie z 15 lipca 2020 r., VIII SA/Wa 42/20, LEX 3047928.
Wyrok WSA w Lublinie z 6 sierpnia 2020 r., III SA/Lu 7/20, LEX 3055157.
Wyrok NSA z 24 sierpnia 2020 r., I OSK 650/20, LEX 3048813.
Wyrok WSA w Gdańsku z 13 stycznia 2021 r., II SAB/Gd 91/20, LEX 3112109.
Wyrok NSA z 26 stycznia 2021 r., II GSK 683/18, LEX 3117531.
Wyrok NSA z 6 maja 2021 r., II GOK 2/18, LEX 3169817.
Wyrok NSA z 6 maja 2021 r., II GOK 7/18, LEX 3170800.
Wyrok NSA z 6 maja 2021 r., II GOK 3/18, LEX 3170844.
Wyrok NSA z 13 maja 2021 r., II GOK 4/18, LEX 3190013.
Wyrok SR w Łodzi z 18 maja 2021 r., VI W 273/21, LEX 3188392.
Postanowienie SN z 16 września 2021 r., I KZ 29/21, LEX 3352539.
Wyrok SO w Częstochowie z 16 września 2021 r., IV U 718/21, LEX 3256617.
Wyrok NSA z 21 września 2021, II GOK 10/18, LEX 3241781.
Postanowienie SN z 29 września 2021 r., V KZ 47/21, LEX 3230203.
Postanowienie SO w Krakowie z 21 października 2021 r., I C 2121/15,
LEX 3329445.
Wyrok NSA z 4 listopada 2021 r., III FSK 4104/21, LEX 3309434.
Postanowienie NSA z 30 kwietnia 2021 r., III FSK 3626/21, LEX 3168649.
Wyrok TK z 24 listopada 2021 r., K 6/21, LEX 3259464.
Wyrok WSA w Krakowie z 10 stycznia 2022 r., III SA/Kr 975/21, LEX 3291841.
Wyrok SO w Warszawie z 10 stycznia 2022 r., I C 382/19, LEX 3329520.
Wyrok SN z 18 stycznia 2022 r., I KK 171/21, LEX 3287671.

Wyrok SO w Olsztynie z 20 stycznia 2022 r., IX Ca 1234/21, LEX 3318060.
Wyrok SO w Warszawie z 10 marca 2022 r., XVIII Ko 157/21, LEX 3338271.
Wyrok TK z 10 marca 2022 r., K 7/21, LEX 3318324.
Uchwała SN z 5 kwietnia 2022 r., III PZP 1/22, LEX 3329817.
Wyrok NSA z 11 marca 2022 r., I OSK 1682/21, LEX 3333908.

Publikacje

- Grabowski A., *Clara non sunt interpretanda vs. omnia sunt interpretanda. A Never-ending Controversy in Polish Legal Theory*, „Revija za ustavno teorijo in filozfijo prava” 2015, s. 67-97, <https://doi.org/10.4000/revus.3326>.
- Gutowski M., Kardas P., *Wykładnia i stosowanie prawa w procesie opartym na Konstytucji*, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Pleszka K., *Wykładnia rozszerzająca*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010.
- Radwański Z., *Derywacyjna koncepcja wykładni polskiego prawa prywatnego a wykładnia prawa Unii Europejskiej* [w:] K. Weitz, J. Gudowski (red.), *Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 2, LexisNexis Polska, Warszawa 2011, s. 1625–3136.
- Safjan M. (red.), *Prawo cywilne – część ogólna, System Prawa Prywatnego*, t. 1., C.H. Beck, Warszawa 2007.
- Stelmach J., *Współczesna filozofia interpretacji prawniczej*, Wydział Prawa i Administracji UJ, Kraków 1995.
- Tobor Z., *W poszukiwaniu intencji prawodawcy*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013.
- Woleński J., *Logiczne problemy wykładni prawa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” 1972, nr 56.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, LexisNexis Polska, Warszawa 2012.
- Zieliński M., Zirk-Sadowski M., *Klaryfikacyjność i derywacyjność w integrowaniu polskich teorii wykładni prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2011, nr 2, s. 99–111.
- Ziemiński Z., *Logika praktyczna*, PWN, Warszawa 1975.
- Zirk-Sadowski M., *Wykładnia prawa a wspólnoty sędziów* [w:] A. Choduń, S. Czepita (red.), *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*, Wydawnictwo Naukowe USz, Szczecin 2010, s. 69–90.

Netografia

Strażnicy miejscy pozwalają kierowcę za nagranie ich interwencji. W sądzie przegrali, <https://gloswielkopolski.pl/straznicy-miejscy-pozwalia-kierowce-za-nagranie-ich-interwencji-w-sadzie-przegrali/ar/12931520> [dostęp: 30.12.2022].

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu dotyczący ujawniania wizerunku strażników gminnych, <https://prawonadrodze.org.pl/wyrok-sadu-apelacyjnego-w-poznaniu-dotyczacy-ujawniania-wizerunku-straznikow-gminnych/> [dostęp: 30.12.2022].